

İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Ohrili Eyüp Sabri Bey (1905-1910)

İsra Şeh¹

Özet: Osmanlı Devleti XIX. yy. sonlarında gerileme ve çöküş evresine girdi. Yapılan savaşlar ile yıpranarak toprak kayıpları yaşadı. Bu dönemde devleti etkileyen en önemli unsur Fransız İhtilali'nden sonra yayılan milliyetçilik akımları oldu. Bildiğimiz üzere Osmanlı topraklarında özellikle de Balkanlar'da birçok dini ve etnik unsur barınıyordu. Bu bölgede yaşayan halk, milliyetçilik akımlarından etkilenecek milli bir uyanış içerisine girdi. Bu durumu engellemek adına hükümet tarafından yapılan yenilikler ve sonrasında Sultan II. Abdülhamit'in uygulamakta olduğu istibdat rejim yönetime karşı muhalif grupların oluşmasına sebep oldu. Bu muhalif grupların en önemlisi Yeni Osmanlılar Cemiyeti sonradan ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. İttihat ve Terakki Cemiyeti kısa zamanda Balkanlarda özellikle de Makedonya'da yayılarak sayılarını arttırdı ve güç toplayarak hükümeti tehdit etmeye başladı.

Ohrî'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşkilatlanması İkinci Meşrutiyetin ilanında etkili oldu. Bu teşkilatlanmanın arkasında ise Eyüp Sabri Bey'in çabalarının fazlaca öne çıktığı görülmektedir. Resneli Niyazi Bey ve Ohrili Eyüp Sabri Bey'in Müşir Tatar Osman Paşa'yı ele geçirmesi ve hükümete yapmış oldukları baskı ile 23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet idaresi yeniden yürürlüğe girdi.

Anahtar Kelimeler: Yeni Osmanlılar, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Ohrî, Eyüp Sabri Bey, Meşrutiyet.

¹ İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı, Yakınçağ Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. seh.i@hotmail.com.

Giriş

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında bir zamanlar dünyaya hükmeden Osmanlı Devleti tam bir çöküş sürecine girmiştir. Ayrıca en çok toprak kayıpları da bu yıllarda yaşanmıştır. Bu dönemde Osmanlı topraklarında özellikle Balkanlar'da bulunan azınlıklar Fransız İhtilalinden etkilenerek kendi ulus devletlerini kurmak için ayaklanmalara başlamışlardır. Bu ayaklanmalarda en büyük rolü Avrupa Devletleri oynamıştır. Osmanlı'yı parçalamak için azınlıkları kullanmış ve kendi menfaatleri için çabalamışlardır. Osmanlı bu durumdan kurtulmak için çaba sarf etmiş, fakat başarısız olmuştur. Bu dönemde Osmanlı topraklarında devleti kurtarmak için çeşitli ideolojilerin doğduğunu görmekteyiz. Bunlardan en önemlisi temellerini Yeni Osmanlıların attığı İttihat ve Terakki Cemiyeti'dir. Cemiyetin amacı dönemin padişahı Sultan Abdülhamit'in uyguladığı istibdat dönemini bitirmek ve memleketin kurtuluşu için Kanun-ı Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymaktır. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için gizlice örgütlenmişler ve çeteler kurarak askeri ve siyasi faaliyetler düzenlemişlerdir. Özellikle Reval Görüşmeleri'nden sonra cemiyet üyeleri dağa çıkarak padişaha isyan etmişlerdir (Hanioğlu, 2001).

İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki faaliyetleri önemlidir. İkinci Meşrutiyet'in ilan edilme süreci ve Balkanlardaki ittihatçıların isyanı Osmanlı siyasi tarihinde önemli bir başkaldırmadır. Bu süreçte Resneli Niyazi Bey'in kahramanlıkları ön plana çıkmaktadır. Fakat ona yardım eden ve meşrutiyetin ilanına büyük ölçüde etki eden önemli bir kişi daha vardır ki bu kişi de Eyüp Sabri Bey'dir. Kendisinin Ohrili olması ve İttihat ve Terakki'nin Ohri'de örgütlenmesinde önemli yer oynaması isyanın başarılı olmasının sebeplerinden biridir. Başkaldırmış kişi Niyazi Bey olsa da Eyüp Bey ile beraber hareket ederek isyanın başarıya ulaşmasını sağlamışlardır. Eyüp Sabri Bey hem İttihatçı hem de kolağası olarak Ohri'ye büyük katkısı olan önemli bir şahsiyettir.

Makaleyi yazmadaki amacımız Ohri'nin ve Eyüp Sabri Bey'in İttihat ve Terakki'nin Ohri'de teşkilatlanmasında, isyan sırasında ve meşrutiyetin ilanında oynadığı rolü anlatmak ve açıklamaktır. Ayrıca kendisinin Ohri'de bulunduğu müddetçe yapmış olduğu katkıları ve sağladığı imkânları da anlatmak istedik. Yapmış olduğu yapıtlar günümüze kadar gelmiş ve hâlâ kullanılmaktadır. Bu ismi seçmem konusunda bir diğer neden de bu isim hakkında hiçbir araştırmanın yapılmamış olmasıdır. Benim onu araştırdığım süreç yaşamının küçük bir dönemini kapsamaktadır. Kendisi Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde de aktif bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bir araştırma konusunu incelemek için seçtiğimiz kaynaklar çok önemlidir. Biz de araştırmamız için ilk olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne giderek orada bulunan katalogları tarayarak Eyüp Sabri Bey hakkında çıkan belgeleri bulduk ve bu belgelerden istifade ederek yorumlamaya çalıştık. Araştırmamız 1905-1910 dönemlerini kapsadığı için bu tarihler arasında yazılmış belgeleri kullandık. Arşiv belgelerinden sonra o dönemde yazılmış literatür ve özellikle hatıratları bularak okumaya çalıştık ve ansiklopedi maddelerinden yararlandık. Daha sonra ise dönem hakkındaki araştırma eserlerini kullanarak bilgi sahibi olduk. Burada Makedonca kaynakları da kullanarak döneme bir de o perspektiften bakarak yorumladık. Makalemizde ilk olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti hakkında genel bilgi verdik. Örgütün ortaya çıkışı, teşkilatlanması, yürüttüğü faaliyetler ve fikirlerden bahsettik. Örgütün Makedonya'da genişlemesi, destek görmesi ve çeteler ile ilişkilerini anlattık. Diğer bölümlerde makalemizin ana unsuru olan Eyüp Sabri Bey'in Ohri'deki faaliyetlerini, cemiyetin Ohri'de onun çabalarıyla örgütlenmesi ve genişlemesini, yol arkadaşı Niyazi Bey ile yürüttükleri harekâtı ve Müşir Tatar Osman Paşa'nın dağa kaldırılması ile ikinci meşrutiyetin ilanını açıkladık. Son olarak ise Eyüp Sabri Bey'in Ohri'ye katkıları, ailesi ve bugün bile eğitim veren onun yaptırdığı okul hakkında bilgi verdik.

İttihat ve Terakki Cemiyetinin Oluşumu ve Makedonya'da Örgütlenmesi

Yeni Osmanlılık Fikrinin Doğuşu

19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde olduğunu görmekteyiz bu yüzden hükümet, oluşan sorunları çözmek için çeşitli fikirler üretmeye başladı. Yeni bir nizam ve modern bir devlet anlayışının doğduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve daha yeni düzenlemeler yapan devletin, halkın sorunlarına çözümler bulmak için çaba sarf ettiği ortadadır. Bu dönemde yapılan ıslahat ve yeni nizamı uygun görmeyen bazı kitlelerin oluşumu da karşımıza çıkar. İşte Yeni Osmanlıların doğuşu da bu döneme tekabül etmektedir.

Yeni Osmanlılar, 1865 ile 1876 yılları arasında, Osmanlı'daki aydın kesimin hükümete karşı muhalefeti sonucu kurulan bir cemiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni Osmanlılar, yapılan yenilik ve uygulamaları eleştiren bir topluluktur. Yaptıkları eleştirileri de basın yoluyla halka duyurarak kamuoyu oluşturmuşlardır. Yaptıkları eleştiriler Osmanlı hanedanlığına karşı değil,

devleti idare edenlere yöneliktir. Özellikle Fuat ve Ali Paşaların uyguladıkları politikalara karşı muhalefet etmişler ve onları eleştirmişlerdir, onların siyasi faaliyetlerine karşı çıkmışlardır. Bu kişiler ilk olarak İstanbul'da 1865 yılı Haziran ayında toplanarak faaliyetlere başladı. Daha sonra ise Baden'de Ziya Bey, Namık Kemal ve Çapanzâde Âgâh Efendi'den başka içlerinde bazı yabancıların da bulunduğu muhaliflerden oluşan küçük bir heyetle 30 Ağustos 1867 tarihinde on üç maddelik nizamnâmesiyle beraber Genç Türkiye ya da Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurdular (Beydilli, 2013).

Yeni Osmanlılar fikri yönden mutlakiyet idaresini meşrutiyet idaresine dönüştürmeyi ve anayasanın yürürlüğe girmesini amaçlıyordu. Örgütlenmeleri de İtalya'nın meşhur Carbonari² teşkilatına göre şekillenmişti. Yeni Osmanlılara vezirlerden, ulemeden, yüksek rütbeli askerlerden, memurlardan olmak üzere bir sürü kişi katıldı. Yeni Osmanlıların en önemli fikri üyesi Şinasi'dir. Daha sonra Namık Kemal, Suphi Paşazade Ayetullah Bey, Nuri Bey, Refik Bey, Mustafa Fazıl Paşa, Şirvanizade Rüştü Paşa vb. bu cemiyete üye oldular (Tevfik, 1973).

Birçok bakımdan birbirinden farklı insanlar bir araya gelerek tek bir amaçta birleşmişlerdi. Fakat bu cemiyet içinde inceleyebileceğimiz en azından dört grup reformcu bulunmaktadır. Bazıları liberal fikirliydi, bazıları ise sadece kendi menfaat ve çıkarı için cemiyete üye olmuşlardı. Bazı kesimler ise İslam sentez ile batı fikirlerini birleştirerek reform yapmak istiyorlardı. Bazıları daha halkçı, bazıları ise vatanseverdi. Fakat bu insanları bir araya getiren şey Ali ve Fuat Paşaların idaresine karşı duydukları hoşnutsuzluktu. Ayrıca devletin daha iyi yönetilmesi için de meşrutiyetin ilan edilmesini istiyorlardı. Protestoları ve gazetecilik faaliyetleriyle Osmanlı Devleti'nde önemli bir yer teşkil etmişlerdi. O dönem için uzun vadede çok büyük başarıları olmasa da Yeni Osmanlılar, Osmanlı Devletinin ilk ideologları niteliğindedir ve kendilerinden sonra oluşan akımların temel fikirlerinin kaynağı olmuşlardır (Mardin, 1996).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kuruluşu

Osmanlı'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin oluşum sürecini Yeni Osmanlılar'ın fikri temeline dayandırabilmek mümkündür. Yeni Osmanlılar'ın ideolojik fikirlerini İttihat ve Terakki Cemiyeti de benimsedi ve bu fikirlerle

2 19. yüzyıl başlarında gelişen bazı gizli cemiyetlere verilen addır. Fransızlara ve kral Ferdinando'ya kin besleyen Cumhuriyetçiler, İtalya'da Abruzzo'nun iç taraflarında gizli bir teşkilat kurmuşlardır. Bunların savaş parolaları "kurdun parçaladığı kuzu için intikam" idi. Joachim Murat'ın Napoli tahtına çıkması (1805 - 1815) üzerine, hemen hemen bütün İtalya'ya yayılan bir teşkilat kurulmuştur.

genişledi. Bu cemiyetin kuruluşu 1889 yılına dayanmaktadır. İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiye'de 1880'li yıllardan itibaren yönetime karşı öğrenciler tarafından oluşan bir muhalefet görmektedir. Bu muhalif fikirlere mensup beş öğrenci İbrahim Temo, İshak Sükutî, Abdullah Cevdet, Mehmed Reşit ve Hikmet Emin 3 Haziran 1889 tarihinde İttihad-i Osmani adında bir cemiyet kurdu ve bu cemiyet kısa sürede yayıldı. Yapılan toplantılar ile birlikte üye sayıları çoğaldı ve örgütsel bir yapı ortaya çıktı. Örgütsel bir yapının ortaya çıkması ile birlikte amaçları daha fazla nüfus sahibi olan kişileri cemiyete çekmek oldu. Fakat bu durum devlet tarafından öğrenildi ve öğrencilere cezalar verildi. 1894 yılında ise tıbbiye ve hukuk öğrencileri tekrar tutuklandı ve bu olay Avrupa basınında yer aldı. Bazı cemiyet mensuplarının yurt dışına gitmesiyle birlikte faaliyetleri daha hızla büyüyerek yurtdışında da çoğalmaya başladı. Yurtdışına kaçan cemiyet mensupları ile merkezde yani İstanbul'da bulunan mensuplarla yapılan temaslar sonucunda cemiyetin adı Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirildi. Yurtdışına kaçmış cemiyet mensuplarına ise Jön Türk tanımı yapıldı (Hanioğlu, 1983).

Cemiyet hem yurtdışında hem yurtiçinde protesto ve gösteri faaliyetlerine başlayarak, Avrupa'nın dikkatini çekmeyi başarmıştı. 1895-1896 yıllarında ise nizamname yayınlayarak eşitlik, özgürlük, kardeşlik ve meşruti idareye vurgu yaptılar. 1899 yılı ise Jön Türkler için bir dönüm noktası oldu çünkü bu dönemde Cemiyetin bazı önemli isimlerden destek aldığı görülmektedir. Cemiyet daha sonra Avrupa'ya kaçanlar ile 1902 ve 1907 yıllarında kongreler düzenleyerek bütün toplulukları bir çatı altında topladı. Aralarındaki fikir ayrılıklarına rağmen faaliyetlerine devam ettiler (Akşın, 1987). Her ne kadar aralarında kopmalar, fikir ayrılıkları olsa da özellikle Balkanlarda önemli faaliyetlerde bulundular. 1906 yılında kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle birleşti. Böylece Cemiyetin birisi Paris'te birisi de Selanik'te bulunmak üzere iki merkezi bulunacaktı. Ki bu dönemde özellikle Makedonya bölgesindeki çetecilik faaliyetlerinde Jön Türklerin önemli ölçüde rol oynadığını da söylemek mümkündür (Akşın, 1980).

İttihat ve Terakki Cemiyetinin Makedonya'da Örgütlenmesi

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulması ile örgütlenme faaliyetleri hızla gelişmeye başladı. Cemiyetin Balkanlarda teşkilatlanmasında en büyük rolü İbrahim Temo oynadı. Temo, İstanbul'dan firar ederek Kasım 1895'te Romanya'ya gitti ve burada cemiyetin

örgütlenmesine vesile oldu. Burada *Hareket* adlı bir risaleyi yayınladı ve böylece Jön Türklere karşı bir ilgi oluşturmaya başardı. Temo firar eden diğer cemiyet üyeleri ile irtibata geçerek hem Bulgaristan'da hem de diğer bölgelerde başka şubelerin kurulmasına öncülük etti (Temo, 1987).

Cemiyetin Makedonya'daki örgütlenmesinde ise en önemli etken 1906 yılında Selanik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti vasıtası ile oldu. Bu cemiyet gizli bir örgüt olarak kuruldu. Örgütün kurucusu Jön Türklerle bağlantılı olan Talat Bey'di ve kendisi Selanik'te okuyan bir hukuk öğrencisiydi. Örgütlenmenin ardından Paris'teki merkezle iletişime geçerek Eylül 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katıldılar. Böylece Selanik Yurtiçi Merkez olarak faaliyetlerini yürütmeye devam etti. Bu tarihten sonra örgütlenme hızlı bir biçimde gelişim gösterdi. Özellikle Manastır şehri Jön Türk merkezi hâline geldi. Selanik Komitesi Jön Türk hareketini farklı bir boyuta taşıdı. Çünkü burada var olan çetecilik faaliyetlerine bir cevap olarak eyleme yöneldi. 1878 yılından beri var olan Makedonya sorununu çözmeye odaklı bir politika yürütmeye başladılar. Çetelere karşı savaşmalarındaki bir diğer önemli husus da cemiyete üye olanların subay olmasıydı. Selanik Komitesi Rumlar, Yahudiler, Arnavutlar, Ulahlar ve Makedonya İç Devrimci Örgütü üyeleri ile de temasa geçerek onlarla iyi ilişkiler sürdürmeyi amaçladı. 1908 yılındaki devrim ve meşrutiyetin ilanı, Makedonya'daki ittihatçıların kazandığı bir zafer olarak görülmektedir (Hacısalihoğlu, 2008).

İttihat ve Terakki Cemiyeti Bünyesinde Eyüp Sabri Bey ve Ohri'deki Askeri ve Siyasi Faaliyetleri

Bulgar Çetelerinin Ohri'deki Faaliyetleri ve Cemiyet-i İslamiye'nin Kurulması

1880'li yıllara gelindiğinde Bulgar milliyetçiliğinde iki akım görmekteyiz. Birincisi devrimci yanı olan ve Büyük Bulgaristan Prensliği'nin silahlı ayaklanmalar ile kurulacağını savunan akımdı. Bunlar ilk olarak Doğu Rumeli'yi Bulgaristan Prensliği'ne bağlamayı hedefliyorlardı. Daha sonra ise Makedonya'da bir halk isyanı çıkarmak amacıyla teşkilatlanarak bölgede yayılmaya başladılar. İkincisi ise evrimci Bulgar Kilisesi tarafından temsil edilen evrimci akımdır ve bağımsızlığın kiliseyle okullarda verilen eğitim sonucunda gerçekleşeceğini savunuyordu (Adanır, 200; Georgiyev, 2003).

Bulgarlar, Makedonya üzerinde tarihi hak iddia ediyorlardı. Çünkü bir zamanlar Büyük Bulgar Çarı Simeon'un kurduğu devlet bu toprakları

da içine alıyordu. Bir diğer iddiaları ise kendilerine verilmiş olan bölgenin haksız yere geri alınmasıydı. Slav birliğine giden yol için bu bölgeyi ele geçirmeleri gerekiyordu. Berlin Anlaşması'ndan sonra Makedonya'daki Bulgar okullarında büyük bir artış meydana geldi. Bulgar kilise ve okulları, halkı Osmanlı yönetimi aleyhinde tahrik ediyor ve bağımsızlık mücadelesi için çeteler oluşturunuyordu (Macedonia Documents, 1978; Kocabaş, 1986).

Berlin Anlaşması, Bulgarlar için tam bir hayal kırıklığıydı ve düzenledikleri protestolarla bunu dile getirdiler, hatta anlaşmanın hemen ardından Kresna-Razlık isyanını düzenlediler. İlerleyen yıllarda hem Bulgar Hükümeti hem de Bulgar Ekzarhlığı Makedonya'daki Bulgar iddialarını gerçekleştirmeye çalıştılar (Hacısalihioğlu, 2008). Gerçekleşen ayaklanmalar ve özellikle çetecilik faaliyetleri, bölgede yaşayan halkı rahatsız ediyordu. İnsanlar maalesef çeteler arasında sıkışmış, baskıya ve zulme dayanmak zorunda kalıyordu. Bazı kesimler ise göç ederek daha güvenli yerlere ulaşmaya çalıştılar. Makedonya bölgesinde yaşayan şehirliler memleketteki siyasi durumdan, köylüler ise eşkıyalık ve çetelerden şikâyetçi olarak Bab-i Ali'ye sürekli mektuplar yazdılar (BOA, A)MTZ. (04) 27/14).

Bulgar çetelerinin eşkıyalık faaliyetlerinden etkilenen en önemli şehirlerden biri de Ohri şehridir. Bulgar çeteleri şehirde ve şehrin civarında yaşayan halkı tehdit ediyor, çiftliklerine baskınlar düzenliyor ve kafalarına göre hareket ediyorlardı. Bulgar çeteleri köylerdeki halkı yaralayıp öldürüyor (BOA, TFR.I.MN. 144/14393 1), çiftliklerde yangınlar çıkartıyorlardı (BOA, TFR.I.MN. 89/8816). Bu yüzden bir sürü insan çiftliklerini satarak göç etmek zorunda kalmıştır. Ohri'nin çeşitli köylerinde meydana gelen yaralanma ve öldürülmelere karşı halk sürekli Ohri Kaymakamlığı'na telgraf çekiyor ve yardım istiyordu (BOA, TFR.I.MN. 173/17280).

1906 yılında gerçekleşen bu olaylar sırasında Ohri'ye kaymakam olarak atanmış Süleyman Kani Bey'i görmekteyiz (BOA, BEO, 2919/218918). Kendisi Ohri'ye geldiği zaman durumun vahametini anladı ve güvenliğin sağlanması için fikirler üretmeye çalıştı. Bu sırada Ohri'ye Mümtaz Yüzbaşı Mısırlı Aziz Bey geldi. Kendisi İttihat ve Terakki'ye mensup biriydi ve Ohri'deki Bulgar eşkıyalarının yaptığı çetecilik faaliyetlerinden haberi vardı. Halkın da bu olaylara daha fazla dayanamayacağını görüyordu. Bu yüzden Ohri'deki Müslümanlarla toplanarak fikir alışverişinde bulundu ve Bulgar çetelerine karşı fiilen mücadele edebilecek bir cemiyet kurmaya karar verdi. 1907 yılının Mayıs ayında Aziz Bey, Debreli Muharrem Ağa, Ohri'li Sami, Şaban Ağazade Lutfi, İsmail Ağazade Sabri Efendilerden teşekkül eden bir cemiyet kurdu

ve bu cemiyete Cemiyet-i İslamiye adı verildi. Cemiyet-i İslamiye yani İslam Cemiyeti yapacağı mücadele için bir çete oluşturdu. Bulgar komitelerinin bir Müslüman çiftliğine yaptığı saldırıdan sonra İslam Cemiyeti de ilk karşılığını verdi. Üç Bulgar'ı pusuya düşürerek öldürdü. İslam Cemiyeti faaliyetlerine devam ederek mücadelesini sürdürdü. Bulgarlar bu cemiyetten tedirgin olarak yaptıkları zulme meşrutiyetin ilanından birkaç ay önce son verdiler (İrtem, 1999).

Eyüp Sabri Bey'in Ohri'ye Gelişi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Örgütlenmesi

Eyüp Sabri Bey 1876 yılında Manastır'da doğdu. Orada bulunan askeri liseden mezun olarak, askerlik görevinin büyük bir kısmını Rumeli'de Bulgar ve Sırp çeteleri ile çarpışarak geçirdi. Annesi Ohrili olduğu için buraya gelerek Ohri Redif Taburu'nda kolağası görevinde bulunmaya başladı. Kendisi bir İttihatçı olarak Manastır ile Ohri çevresinde cemiyetin yayılmasında önemli rol oynamaktadır (Resneli, 2008; Kösoğlu, 2008).

Eyüp Sabri, Ohri'ye geldiği vakit İslam Cemiyeti mensupları tarafından karşılanarak onun şerefine bir yemek verildi. İlk zamanlarda İslam Cemiyeti'ne karşı tedirgin bir tavır beslemiş olsa da, 1907 yılında Enver Bey'in Ohri'ye gelmesi ile cemiyetin üyeleriyle daha sık görüşe fırsatı yakaladı ve İttihat taraftarı olduklarını gördü. Enver Bey burada Eyüp Sabri Bey ile vakit geçirerek gündüzleri Bulgar komitelerine karşı mücadele veriyor, geceleri ise eve giderek cemiyetin yayılması ve yapılması gerekenler hakkında konuşmalar yapıyorlardı. Enver Bey'in Ohri'den ayrılmasından sonra ilk iş olarak Ohri'de İttihat ve Terakki Tahlif Heyeti kuruldu ve bu heyetin başında Eyüp Sabri Bey ve Sinan Efendi bulunarak faaliyetler gerçekleştirmeye başladı. Ayrıca kaza merkez heyeti de kurularak daha fazla yayılmaya devam ettiler (İrtem, 1999).

İslam Cemiyeti, Ohri'de uzunca bir süre İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gelişimini gizlemeye yaradı. Süleyman Kâni Bey de bu cemiyeti saraya doğrudan bilgi ulaştıran ikinci sınıf redif alayı kumandanı Rıza Bey'e karşı Müslümanların Bulgarlara karşılık vermek üzere böyle bir örgütlenme içinde olmalarını haklı göstermek için kullandı. Ohri'deki bu İslam Cemiyeti Nisan 1908'e kadar faaliyetlerine devam ederek, bu tarihten sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti perde arkasından çıkarak işleri doğrudan ele aldı. İttihat ve Terakki teşkilatlanma aşaması Ohri'de bu şekilde takibata uğramadan rahatça gerçekleşebildi (Gümüşsoy, 2008).

Ohri'de İttihat ve Terakki'nin teşkilatlanmasında en önemli etken yukarıda da görüldüğü üzere yüksek mevki sahibi askerlerin ve idarecilerin bu cemiyete mensup olmalarıdır. Devlet bu bölgede kontrolü eline alamadı ve denetleyemedi. Böylece cemiyet yayılmaya devam ederek güç topladı. Rahatça hareket ederek ve hatta sayılarını da çoğaltarak amaçlarına ulaşmak için faaliyetlerine devam ettiler. Kısa zaman içinde Ohri İttihat ve Terakki'nin en güvenilir merkezi hâline geldi. Daha sonralarda ise Meşrutiyet mücadelesi için ordu kurulacak ve fiilen mücadele de başlayacaktır.

Eyüp Sabri Bey ve Niyazi Bey'in Askeri ve Siyasi Faaliyetleri

İttihat ve Terakki'nin Ohri'de ve civarında güçlenmesi tabii ki Osmanlı Hükümeti'ni tedirgin etti. Bu cemiyet baştan da belirttiğimiz üzere Abdülhamit'in istibdat yönetimine karşıydı ve meşrutiyetin tekrardan ilan edilmesini istiyorlardı. Bölgede dikkat çeken bir diğer isim de Resneli Niyazi Bey'dir. Resneli Niyazi Bey de Eyüp Sabri gibi ittihatçıydı ve Resne'de cemiyetin örgütlenmesinde önemli bir rol oynamıştı. Ayrıca kendisi devlete başkaldırarak isyanı başlatan kişiydi.

İttihatçılar özellikle Reval³ Görüşmeleri'nden sonra çok tedirgin olmuş ve devletin kurtarılmasıyla ilgili hemen bir şeylerin yapılması gerektiğine karar vermişlerdi. İşte tam bu sırada karşımıza Niyazi Bey çıkar çünkü kendisi birliğiyle beraber 3 Temmuz 1908 tarihinde dağa çıkarak hükümete karşı fiilen mücadeleye başladı (BOA, HR.SFR.04. 827/31). Niyazi Bey önce Sultan'a sonra da Müfettiş-i Umumi Hilmi Paşa'ya, Manastır Valisine ve civardaki diğer ordu birliklerine ve komutanlarına isyanını bildirdi. Bu isyan hükümeti tedirgin ederek, Sultanın bölgeye Şemsi Paşa'yı göndererek isyanı bastırmasını istemesine sebep oldu (İrtem 1999). Niyazi Bey bu süreç içinde Eyüp Sabri Bey ile birçok kez temasa geçerek, Ohri'de konaklama fırsatı buldu. Beraber ittifak yaparak siyasi faaliyetlerde ortak hareket etmeye başladılar.

Niyazi Bey isyan çıkarttıktan hemen sonra Ohri'ye uğradı ve Eyüp Sabri'nin misafiri oldu. Eyüp Sabri onu bir evde sakladı ve Ohri'deki cemiyet mensupları ile görüştü. Ayrıca Niyazi Bey'i desteklediğini de söyledi. Hem Niyazi Bey hem onun emri altındaki askerler Ohri'de dinlenerek, iase ihtiyaçlarını karşıladılar. 5 Temmu'da ise Ohri'den hareket ederek

3 Reval Görüşmeleri 9 Haziran 1908 tarihinde günümüzde [Estonya](#)'nın başkenti olan [Tallinn](#)'de İngiltere Kralı VII. Edward ile Rus Çarı Nikola'nın yaptığı görüşmedir. Reval Görüşmeleri'nde [Osmanlı İmparatorluğu](#) ile ilgili konular da ele alınmıştır.

başka köylere gittiler. Niyazi Bey yaptığı her hareketi Manastır'daki İttihat ve Terakki Cemiyeti şubesine bildirerek faaliyetlerine devam etti. Kendisi gittiği her köyde iyi karşılanmış ve takviye birlikler alarak ayrılmıştı. Ayrıca yayınladığı Bulgarca bildiri ile de bazı Bulgar çetelerinin de desteğini kazandı. Bu arada Ohri'deki Eyüp Sabri Bey ile iletişimi sağlamak için de bir posta hattı kuruldu. 6 Temmuz'da ise Manastır'dan gelen bir telgrafla Enver Paşa'nın da aynı şekilde isyan ederek dağa çıkacağı haberini aldılar ve bu olay orada bulunan birlikler tarafından sevinçle karşılandı (Resneli, 2008). Bu arada Abdülhamit'in bölgede isyanı bastırmak için gönderdiği Şemsi Paşa Manastır'a vardı. Cemiyet mensupları onun bölgeye gelmesinden tedirgin olmuş olacaklar ki ona bir suikast düzenlemeye karar verdiler. Bu suikast planı başarılı oldu ve Şemsi Paşa Atıf Bey tarafından öldürülmüştür (Köseoğlu, 2008; Hacısalıhoğlu 2008).

Suikastı düzenleyen Atıf Bey hafif yaralanmış olarak Ohri'ye getirildi ve burada muhafaza edildi. 12 Temmuz'da Ohri'ye gelen Niyazi Bey de Atıf Bey'le görüşerek onun bu hareketini kahramanca bulduğunu söyleyerek ona teşekkür etti. Niyazi, Atıf ve Eyüp Sabri Beyler o gece biraz sohbet ettikten sonra ayrı konaklara giderek geceyi geçirdiler (Resneli, 2008). Bu arada Osmanlı Hükümeti de boş durmayarak gerçekleşen isyanın araştırılmasını, kimler tarafından yapıldığını ve gereken tedbirlerin alınması için uğraşıyordu. Özellikle Kolağası Eyüp Sabri Bey ile ordusunun takibi için gerekli olan operasyonun yapılması gereken emri verildi (BOA, DH.SFR. 402/161).

Şemsi Paşa'nın ölümünden sonra Sultan II. Abdülhamit, isyanın bastırılması için Müşir Tatar Osman Paşa'yı görevlendirdi. Müşir Tatar Osman Paşa, Şemsi Paşa'dan daha tehlikeli bir kişiydi. Osman Paşa'nın bölgeye geleceği haberini alan Eyüp Sabri Bey'in ilk işi Niyazi Bey'e mektup yazarak onu Ohri'ye davet etmek oldu (Resneli, 2008).

Müşir Tatar Osman'ın Dağa Kaldırılışı ve İkinci Meşrutiyetin İlanı

Osman Paşa'nın Manastır'a görevlendirilmesiyle İttihatçıları birtedirginlik havası sardı. Bu yüzden cemiyete mensup kişiler Ohri'de toplanarak neler yapılması gerektiği konusunda tartışmalara başladılar. Sonunda bir operasyon düzenlenmesi kararı verildi ve bunun için hazırlıklara girişildi. Eyüp Sabri, Niyazi Bey'e mektup yollayarak onu Ohri'ye davet etti. Bu arada Ohri'deki heyette bulunanlar bir Milliye Taburu kurulmasına karar verdi.

Milliye Taburu oluşturuldu, sancağı belirlendi ve 20 Temmuz'da merasimle toplandı. Eyüp Bey Mabeyne, Müfettiş-i Umumiliğe, Üçüncü Ordu Müşirine (BOA, Y.EE. 71/61), konsoloslara gönderilecek mektupları hazırladı. Bu mektuplarda neden böyle bir harekâta girildiğini açıkladı ve amaçlarının Kanun-i Esasi ile meclisin açılması olduğunu bildirdi (İrtem, 1999).

20 Temmuz'da Niyazi Bey de ordusu ile birlikte Ohri'ye vardı. Ohri'de konuşup tartışılar ve ordularını birleştirme konusunda karar kıldılar. Ayrıca her köyden ordu için er toplanmasını da kararlaştırdılar. Daha sonra iki ordu birleşerek 22 Temmuz gecesi Dirmeni'de buluştu. Amaçları Osman Paşa'nın ele geçirilmesi idi ve bu amaçla ordular Manastır'a doğru ilerliyordu. Manastır Heyet-i Merkeziyesi'nden yollanan mektubu aldılar, bu mektup özellikle Tatar Osman Paşa içindi. Mektubu alan Eyüp Sabri yola devam ederek Osman Paşa'nın konakladığı eve doğru ilerledi. Hazırlıklar yapılarak telgraf hatları kesildi, özellikle kapıyı kırmak için baltalar temin edildi. Paşanın kaldığı eve varınca Eyüp Sabri bizzat kendisi telgraf telini keserek evi kuşatmaya başladılar. İlk olarak konağın kapısı çalındı. Eyüp Sabri, Niyazi Bey ve diğer neferler konağa girerek Osman Paşa'yı ele geçirdiler. Cemiyet'in gönderdiği mektup da ona verildi. Osman Paşa şaşırmış bir vaziyette neler olduğunu anlamaya çalışarak mektubu okudu. Eyüp Sabri Bey olayı açıkladı ve onu misafir edeceklerini söyledi. Fakat daha sonra Osman Paşa'nın da isteğiyle Resne'ye götürülerek burada muhafaza edildi (İrtem, 1999; Resneli, 2008).

23 Temmuz Perşembe sabahı atılan toparla Manastır'da ve Ohri'de hürriyet ilan edildi. Eyüp Sabri Bey, Manastır Telgrafhanesi'ni işgal ederek Ohri'ye ve Selanik'e telgraflar göndererek oralara da durumu bildirdi ve hürriyetin ilan edilmesini istedi. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Manastır Merkez Kumandanı Mirliva Cemal Paşa da, Manastır'a gelecek Ohri Milli Alayı'nın Birinci Taburu'nu merasimle karşılanmasını istedi (BOA, Y.EE. 71/54).

İttihat ve Terakki, Sultan'a da telgraflar yollayarak meşrutiyetin ilanını istedi. Ayrıca Manastır Valisi Hıfzı Paşa da Sultan'a telgraflar yollayıp Manastır'daki halkın çok barışçıl bir biçimde sultandan ferman beklediklerini yazdı. İttihatçılar Sultan üzerinde baskı kuruyor ve eğer meşrutiyet ilan edilmezse silahlı mücadeleye başlayacaklarını söylüyorlardı. Balkanlar'daki bu olaylardan ve Osman Paşa'nın esir alınmasından sonra Sultan Abdülhamid kabinesini topladı ve mevcut durum üzerine konuştu. Sonuç olarak 24 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyet ikinci kez ilan edildi ve ferman yayınlandı (Hacısalıhoğlu, 2008).

Hürriyet ve meşrutiyetin ilanında Ohri'de kurulan örgütleşme ve Eyüp Sabri Bey'in oynadığı rol tarihimizde önemli yeri kapsamaktadır. Niyazi Bey ile ortaklaşa yaptıkları harekât ile hükümeti zor durumda bıraktılar ve meşrutiyetin ilanında önemli derecede tesir ettiler. Eyüp Sabri Bey meşrutiyetin ilanından sonra da Ohri'de kaldı ve şehre katkısı devam etti. Daha sonra İttihat ve Terakki genel sekreterliğinde çalıştı. Milli Mücadele Dönemi'nde de ön plana çıkarak mücadelesini sürdürdü. Cumhuriyet döneminde ise kendisini Eskişehir milletvekili olarak görmekteyiz. Bu bölümde anlatmak istediğimiz şey İkinci Meşrutiyet'in ilanında Ohri'nin ve Eyüp Sabri Bey'in üstlendikleri roldür.

Eyüp Sabri Bey'in Ohri'ye Katkısı

Kişiliği ve Ailesi Hakkında Malumat

Eyüp Sabri Bey 1876 yılında Manastır'da doğdu. Burada eğitimini sürdürerek askeri liseden mezun oldu. Annesinin Ohri'li olmasından ötürü Ohri'ye geldi ve burada kolağası olarak görevine devam etti. Eyüp Sabri Bey milliyet bakımından Türk'tü. Ohri'ye geldiği vakit yeni bir ev yaptırmamış, kız kardeşi ile beraber Kara Bey Mahallesi'nde yaşamıştı ve hayatına bekâr olarak devam etti. Ayrıca kendisini bir erkek kardeşi olduğunu da bilmekteyiz (Mitrevski, 2012). Eyüp Sabri Bey Ohri'ye geldiği zaman halk tarafından da çok sevildi. Dürüst, iyiliksever ve güvenilir bir kişiliğe sahip olduğu bilinmektedir.

Eyüp Sabri Bey, Niyazi Bey ile birlikte öğrenim görmüş ve onun çok yakın dostu oldu. Meşrutiyeti için beraber mücadele ederek birbirlerini tamamladılar. Niyazi Bey Ohri'de konakladığı vakit Eyüp Bey'in misafirperverliğinden ve yardımseverliğinden hatıralarında da bahsetmektedir. Niyazi Bey, onu saklamaları, ordusuna iâşe ve barınma konusunda yardım ettikleri için kendisine müteşekkirdir. Ayrıca Niyazi Bey Ohri ve civarındaki yerleşim yerlerinde mücadelenin başlaması ve teşkilatlanması konusunda Eyüp Sabri Bey'in gerçekleştirdiği faaliyetleri de hatıralarında anlatarak önemine vurgu yapmaktadır (Niyazi Beg, 2011).

İdadi/Lisenin Yaptırılması

Eyüp Sabri Bey Ohri'ye geldiği zaman kendi ismini ve burada yaptığı faaliyetleri ölümsüzleştirmek adına bir idadi yani lise yaptırmak istedi. Zaten Ohri'nin de böyle bir okula ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. 1907 yılında hükümetten de onay alarak 1908 yılında lisenin inşasına başlandı. Lise

inşasının yapılacağı yer o dönem bir bataklık içindeydi ve kış aylarında bu bölge su ile doluyordu. Fakat Eyüp Sabri burada ki toprağı işleterek ayrıca kanallar da açarak toprağı bir lise inşa etmek için uygun duruma gelmesini sağladı. Uygun duruma gelmesiyle beraber de lisenin temelleri atıldı. Ayrıca lisenin yanında da küçük bir binanın yapımına başlandı (Mitrevski, 2012).

Lisenin inşasında devletin cevabı olumlu oldu. Gereken kiremit, potralin tedariki, vs. ihtiyaçlarının karşılanması için yazılan belgelerde olumlu cevap alındı (BOA, TFR.I..AS.. 72/7176). Fakat devletin desteğı büyük ihtimal az gelmiş olacak ki bu gibi ihtiyaçların karşılanması için Eyüp Sabri kendi imkânlarıyla hareket etmek zorunda kaldı. Bu yüzden Eyüp Sabri Bey Ohri civarında bulunan Elşani ve Goritsa bölgelerindeki mal varlığını satarak lisenin inşasına katkıda bulundu. Lisenin ustabaşısı Recep adında biri ve yardımcısı Vevçanlı Spase idi. Lisenin inşasında yaklaşık 40 kişinin çalıştığı bilinmektedir (Mitrevski, 2012).

Eyüp Sabri Bey lisenin yapımı için çok uğraştı ve bitmesi için elinden geleni yaptı. Ama 1913 yılında Balkan Savaşı'nın başlamasıyla maalesef Ohri'den ayrılmak zorunda kaldı. Ohri'nin sembolü ve o dönemin Osmanlı ve Batı tarzı mimarisini yansıtan lise Eyüp Sabri adını taşıyamadı. Eyüp Bey Balkan Savaşı sonrası Ohri'ye gelerek lisenin sahibi olarak onu kendi üstüne yapmak istemişse de bunu başaramadı çünkü lisenin orijinal tapusunu kaybetmişti (Mitrevski, 2012). İdadi lise ise o dönemin karakterini taşıyarak günümüze kadar varlığını sürdürüyor ve Makedonca olarak dört yıllık lise eğitimi vermek için kullanılmaktadır.

Kendi Adına Mahalle Kurulması

Eyüp Sabri Bey'in hem İttihat ve Terakki'nin Ohri'de örgütlenmesi hem de Ohri'nin o dönemde önemli bir merkez hâline gelmesinde olan rolünü yukarıda anlatma fırsatı bulduk. Ohri'de kendisinin sevilmesi ve katkıları dolayısı ile onun adına önemli bir olay gerçekleşti. Bildiğimiz üzere kendisi Ohri'de bir idadi inşasına başlamıştı. Ayrıca Ohri'de bir mescit inşasının yapılması da söz konusudur. Hem Ohri'ye katkıları hem de iyi bir kolağası ve sevilen bir insan olduğu için 6 Nisan 1910 tarihinde Osmanlı Hükümeti tarafından verilen bir kararla kendisi adına bir mahalle kuruldu. Bu mahalle inşa edilen lise ve mescidin de içinde bulunduğu mahalleydi. Verilen bu kararla İskender Bey Mahallesi, Eyüp Sabri Bey Mahallesi adını aldı (BOA, BEO 3730/279718).

Sonuç

Osmanlı Devleti 20. yüzyıl başlarından itibaren her bakımdan yoğun bir sürecin içinde bulunmaktadır. Devletin sosyal, ekonomik ve politik durumu bu dönemde çökme aşamasına girmiştir. Sultan II. Abdülhamit rejimi süresince her ne kadar sıkı bir politika takip etse de bu devleti çökme noktasından uzaklaştıramamıştır. Ayrıca onun uyguladığı bu politika iç işlerde sükûneti sağlayamamış, kendisine muhalif büyük bir kesim oluşmuştur. İttihatçılar meşrutiyetin tekrardan ilanı için mücadele etmiş ve sonunda amaçlarına ulaşmışlardır.

İkinci Meşrutiyet'in ilanında Niyazi Bey'in gösterdiği çaba ve dağa çıkması ile isyanın başlaması tabii ki önemli bir olaydır. Fakat bu olayın altında yatan sebepler ve ona yardım eden kişilerin de unutulmaması gerekir. Bunlardan biri de Eyüp Sabri Bey'dir. Onun da bu olayda kahramanca bir şekilde mücadele ettiği açıkça görülmektedir. Makalemizde Ohri şehrinin ve Eyüp Sabri Bey'in ikinci meşrutiyetin ilanındaki rolünü anlatmaya çalıştık. Ayrıca Ohri'deki Bulgar çetelerinin faaliyetlerini ve bu faaliyetlere karşı gösterilen direniş sürecini genel olarak göstermeye özen gösterdik. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Ohri'de örgütlenmesini ve isyan sırasında Ohri'nin güvenli yer olma sebebini anlattık. Son olarak da Eyüp Sabri Bey'in Ohri'de bulunduğu müddet içinde şehre katkılarını kısaca açıklama fırsatı bulduk.

Eyüp Sabri Bey'in hem son dönem Osmanlı tarihi hem de Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir yeri vardır. Kendisi 1913 yılında Balkan Savaşı'na katılarak Ohri'den ayrılmıştır. İstanbul'da yaşamış ve İttihat ve Terakki Genel Sekreterliği'nde çalışarak partide önemli görev üstlenmiştir. Daha sonraki dönemde Teşkilat-i Mahsusa'ya katılmış, İngiltere'ye sürgün edilmiş, fakat cumhuriyetle birlikte tekrar İstanbul'a dönme fırsatını elde etmiştir. Bu dönemden sonra ise TBMM'de milletvekilliği yapmış ve 1950 yılında vefat etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA, A.}MTZ.(04) 27/14.
 BOA, TFR.I..MN. 144/14393 1
 BOA, TFR.I..MN. 89/8816
 BOA, TFR.I..MN. 173/17280
 BOA, BEO 2919/218918
 BOA, HR.SFR.04. 827/31.
 BOA, DH.SFR. 402/161.
 BOA, Y..EE.. 71/61.
 BOA, Y..EE.. 71/54.
 BOA, TFR.I..AS.. 72/7176.
 BOA, BEO 3730/279718.

Araştırma Eserler ve Makaleler

- ADANIR, F. (2001). *Makedonya sorunu: Oluşumu ve 1908'e kadar gelişimi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- AKŞİN, S. (1980). *100 soruda Jön Türkler*. Gerçek Yayınevi.
- AKŞİN, S. (1987). Jön Türkler ve İttihat ve Terakki. Remzi Kitabevi.
- BEG, N. (2011). *Spomenite na Niyazi*.
- BEYDİLLİ, K. (2013). Yeni Osmanlılar cemiyeti. *DİA*, (43). 431-433.
- Georgiyev, V. (2003). *Sloboda ili Smrt, Makedonskoto Natsiyonalnooslobotitelno Delo vo Solunskiot vilayet 1893-1903 Godina*. Institut za İstoriya, Filozofski Fakultet.
- GÜMÜŞSOY, E. (2008). II. Meşrutiyeti hazırlayan bir merkez: Ohri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 18. 53-70.
- HACISALİHOĞLU, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya sorunu (1890-1918)*. Türk Vakfı Yurt Yayınları.
- HANİOĞLU, M. Ş. (1983). *Bir siyasal örgüt olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük*. (1). İletişim Yayınları.
- (2001). İttihat ve Terakki cemiyeti. *DİA*, (23). 476-484.
- İRTEM, S. K. (1999). *Meşrutiyet doğarken: 1908 Jön Türk ihtilali*. Temel Yayınları.
- (1999). *Yıldız ve Jön Türkler İttihat ve Terakki Cemiyeti ve gizli tarihi*. Temel Yayınları.
- Kocabaş, S. (1986). *Avrupa Türkiye'sinin kaybı ve Balkanlar'da panslavizm*. Vatan Yayınları.

KÖSEOĞLU, N. (2008). Şehit Enver Paşa. Ötüken Yayınları.

Macedonia documents and materials. (1978). Bulgarian Academy Of Sciences.

MARDİN Ş. (1996). *Yeni Osmanlı düşüncesinin doğuşu.* İletişim Yayınları.

MİTRESKİ, P. (2012). *Ohridskata Gimnazija.* Opština Ohrid.

RESNELİ, A. N. (1975). *Balkanlarda bir gerillacı: Resneli Niyazi Bey'in anıları.* Çağdaş Yayınları.

TEMO İ. (1987). İttihat ve Terakki anılarım. Arda Yayınları.

TEVFİK, E. (1973). *Yeni Osmanlılar tarihi.* Kervan Yayınları.